

פירוש אבודרהם

בורדהם בקרא הפירוש הזה על שם רבינו דוד בן יוסף אבודרהם שיצא ממעמדת ספרות שהתעסקו בצרכי הקהלה במולדתו, המכונה זה רוב ימינו בעיר אשכנז'א במצרי, והיה תלמיד ר' יעקב בעל המורה בן הרמ"ש ז"ל, הוא כתב ספרו שנקרא על שמו אבודרהם בשנת ה'א ומאת (1840), ונתקבל בישראל לשוסק מוסמא ובר סמכא בעניני התפלות ומנהגי ישראל, בספרו נמצא גם סדר התנהגות ופירושה אשר השתמשו בו כל הארצונים וביניהם האברבנאל, ספרו נדפס ראשונה בעדי לסיכונה בשנת ר"ן (1490).

סדר ההנהגה ופירושה

מצוה סרכייה סופרים על כל איש ישראל לשתות ארבע כוסות של יין בכל לילה משני לילוח הראשונים של פסח, ואפילו עני שבשאר לא יפתחו לו מארבע כוסות אלו של יין ואפילו מן התמחור, ופירש ח"ר יחיאל ספרשי דהא לא יפתחו לו אעני קאי, והכי קאמר לא יפתחו לו מארבע כוסות של יין אפילו אם יש לו מזון שתי מעודות ימכרם ויקח מהם ארבע כוסות יין, אך ע"פ שיצטרך אח"כ ליקח מן התמחור, ופירש חמחור קערה גדולה ויש בנופה סגורות סגורות ורוסין לקערות סגונות בתוך קערה גדולה ומקצבין בה מיני מזון לחאכיל עניים ודוהא נגבית בכל יום, ומקשי במגרא חיבי קיימי רבנן ומתקני מילחא דאתא בה לידי סכנה דהניא לא יאכל אדם חרי ולא ישתה תרי (וונות), ומתריין אסר רב נחמן בר יוחנן אסר קרא ליל שמורים הוא לוי' לילה הממושך וכו' מן המזיקין, רבא אמר, כוס של כרבת מצטרף ואינו מצטרף לרעה, פירש בוס של כרבת המזון מצטרף לסוכה עם השנים הראשונים ואינו מצטרף לרעה לחיות ונות עם כוס רביעי, רבינא אסר כל חד וחד מצוה באפי נפשח אמר, והכוונתם רוב המטבח ואינו מצטרף אחר מארבעתם מצוה בפני עצמה היא צריך לברך בורא פרי הנזון על כל אחד מהם, גם משום שחנתה היא היסת חרעת והפסק, אבל הכמי צדפת והרב רבינו יונה והרא"ש כתבו שאין לברך בורא פרי הנזון

אלא על כוס הראשון ובו של ברכת המזון בלבד, והעולם נחננו כדברי הנאותים, הכוס הראשון אומר עליו קידוש חיום, והכוס השני קורא עליו ההנהגה עד נאל ישראל, והכוס השלישי סוכר עליו ברכת המזון, והכוס הרביעי נומר עליו את החלל, ואם שתה ארבעה כוסות אלו שלא על הסדר אלא שאחזן זה אחר זה לא יצא, ושעור כל אחד מאלו הארבעה כוסות רביעית לוג יין דהיינו ביצה ומצוחה והוא משקל שלש אוקיות שלש, ומדת הכלל שיכילנו ארכו כרוחב שני גדלים וכן רחבו ובהו כרוחב שני גדלים והצי גדל והמוש גדל ואין צריך שישתה כולו אלא רובו, וקסנים צריך להסמימן משוריי כוסות ואין צריך כוס שלם אלא הוא שותה רוב הכוס והשאר סמעיטו לתנקות, ואמרינן בירושלמי דשקלים שמעוה מן המוכר לחזור אחר יין אדום סדכתיב אל תרא יין כי יתאדם אלמא פתם יין אדום הוא, ואם חלבן משוכה מן האדום חלבן קודם, נשאל ח"ד מאיר סרוסנבורק אם יכולין לברך המזון והמטיב בליל פסח ואם נראה כמסויף על כוסות? והשיב דאינו נראה כמסויף רק אם יברך בורא פרי הנזון כמו שמברכין על שאר הכסות.

ומעם לרבע כוסות הללו אמרינן בירושלמי ר' יוחנן בשם ר' בניא אמר לכן אמר לבני ישראל אני ה' והתאיתי אתכם סתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתכם ונאלתי אתכם בורע נסויה ובספמים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם וני, כנגד והתאיתי ונאלתי ולקחתי, ר' יהושע בן לוי אמר כנגד ארבעה כוסות לפרעה: ובוש פרעה בידו, האקת את הענבים ואשחם אותם אל כוס פרעה, והתן את הכוס על כף פרעה, ובתיב נתת כוס פרעה בידו, ור' לוי אמר כנגד ארבע סלכיות, ורבנן אמרי כנגד ארבע כוסות של פורעניות שעתידי הקב"ה להשקות את הנגים: בי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי, קח את כוס חייך החמה הזאת והשקית אותה את כל הנגים אשר אנכי שולח אותך אליהם, ושון והתגעשו והתחללו לפני חחרב אשר אנכי שולח בינותם, כוס זהב בכל ביד ה' משכרת כל הארץ, מיניה שתי נגים על כן יתחללו, כי כוס ביד ה' יין חמר מלא ססך ויגר מזוה, אך שמריה ימנו ישתו כל רשעי ארץ, ימטר על רשעים פחים אש ותפירת ורוח זלפות מנת כוסם, — ובגנן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבעת כוסות של

נהמת: ה' מנת חלקי וכוסי אתה תוסך נדול, תערוך לפני שלחן נגד צוררי רשתת בשמן ראשי כוסי ריזה, כוס ישעותו אשא תרין, פירוש כחתי כוסות הכתוב סורב אחר לימות המשיח ואחר לעולם הבא, פי שואלין מפני מה אין מברכין בא"י אמ"ה אקב"ז לשתות ארבע כוסות, כמו שמברכין על הסודר שהוא מברכהים בזמן הזה? יש לומר היאך יברך לשתות ארבע כוסות ותר"י כי כוס של קידוש שהוא מצוה בו תוסר, ואם תאמר יברך לשתות שלש כוסות? הלא מחויב הוא בארבע כוסות הלכך לא אפשר, ועוד מעם אחר מפני שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבת אחת בלא הפסק אבל ארבע כוסות יש להפסיק ביניהם כל אחד ואחד ואם שתאן בבת אחת לא ירא לכן אין מברכין עליהם אקב"ז, וכתב רב נמרואי ארבע כוסות של פסח חובה הן, ואם אינו מוצא יין ישנה ענבים או צמוקים במים ועשה מהם ארבע כוסות, שכן אמרו החכמים יין צמוקים לא יביא לקרבן ואם תביא בשר, וכיון דלקרבן אם הביא בשר לקידוש ולהבדלה לכתחילה כשר במקום ראי אפשר לו, וכתב הר"י נאות מי שאינו יכול למצוא יין מקדש על הפת ובתנע ואוכל לאלתר ואין צריך לשתות עד שסירד התנוד, מירי דהוא אבעקות של גרים דאדם ימלא כירסו מהם ומברך עליהם המתניא, ואוכל מצה משומרת באחרונה ומברך עליהם לאכול מצה, וכ"ש תבא דלקוים מצוה קא סתרי ואין לו, לאחר שמיילא כירסו ממנו (תחת) וכרך עליו יאמר תנוד וכרכת המזון, וכתב הר"ף סאן דלית ליה המרא כלל"י פסח מקדש ארטיפתא מירי דהוא אשכחות ויטם טובים, והכי עביר? שרי המתניא ברישא, ובצע לח לרישא ומנה ידיה עליו עד דנכר לח לקדשא ומברך לאכול מצה ואביל ותרד ממבל בשאר ירקי ועקר לה למתראד ואוסר מה ששתנה וכל התנוד עד וסור ישראל, ומברך אמרוד ואביל ותרד כריך מצה וסור ואביל בלא ברבא.

ותחייית ארבע כוסות האלו ואבילת מצה צריכין הסיבה ררך חירות, ואבילו עני שבישראל שאינו נריל בהסיבה כל השנה לא יאכל עד שיסב, פי מפני ששדור מיכב על כלי מילת זכרים וכמתות הוי ררך חירות, אבל עני שאינו מיכב אלא על נבי מפסל תוח אמינא לא הוי ררך חירות ולא צריך הסיבה, עמ"ל דצריך הסיבה, וההסיבה צריכה להיות על עז שמואל, כי הסיבה יחיא אינה הסיבה, ועוד שסא יקדים קנת לושם ויבא לידי סכנת, אשה אינה צריכה הסיבה מפני שאימת בעלה עליה, ולפי זה אלסנה נרדשה כעיא הסיבה, ובעל הלכות נרולות מירש מפני שאין ררך האשה לחסב ולפי"ו כל אישה אינה צריכה הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה, כן אצל אביו אבילו הוא רבו מובחן צריך הסיבה, תלמיד אצל רבו אינו צריך הסיבה אלא א"ב יתן לו

רכו רשות, והמעם שאינו מיכב לפני רבו, ואם היה אביו רבו מיכב לפניו, מפני שדרך האב למחול על כבודו לבנו, והוא נס בו ואינו צריך ליטול רשות, מסנו על זה שאין כן ברבנו, שסש אצל רבו צריך הסיבה, וכל מי שצריך הסיבה אלא אבל ושתה בלא הסיבה לא יצא, ואמרינן בנאליה שמות רבה, ויכב אלהים את העם, מכאן אמרו רבותינו אבילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה לחם האלהים שנאמר ויכב אלהים את העם, וכתב אבן העזר כי כוס הזה שאין נרולות לחסב יושב כרכו ואינו צריך הסיבה.

לילי תספס לא יקדש על ששתהו ויראו

הכובכים, ואע"פ שכשאר שבתות וי"ט מוסף מחול על הקדש ומקדש מפעל המתנה ולמסלה אף שלא שקעה המתה, בפסח מצוה לשתות ארבע כוסות בזמן אכילת מצה ובוס של קידוש אחר סתן ואין מצה נאכלת אלא בלילה בפסח שאינו נאכל אלא בלילה שנאמר ואכלו את הברש בלילה הזה, ובשיבא אדם אל ביתו ומצא נרות רולקות ושלחן ערוך ובוסות מתענות מלאות יין, מביאין לפניו סל או קערה שיש בה שני תבשילין שלש מצות ושני מיני ידקות וחרוסת, חסן תבשילין חם זרע וביצה, אחי המצת צלי זכר לפסח ואחר מבושל זכר להנינה המבושלת ונאכלת קודם הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השביע, ובידושלמי יליף לה סקרא דכתיב ועצם סל משכרו בו, ואילו היה נאכל בשעת רבנות יש לו משכרו שבירת העצם, וכך היא המצוה בזמן שביט המקדש קיים: בתחלה מביאין הפסח ומברכין בא"י אמ"ה אקב"ז על אכילת חזכה, וכשנמרו לאכול התנינה מביאין הפסח ואוכלין אותו על השוכע, ובזמן שחם לחיות י"ד בניסן כשבת אין צריך ב"א הצלי שהוא זכר לפסח ולא המבושל שהוא זכר להנינה, שלא יתנה הנינה דהוא שכת באותו זמן, תוצלין הורת על תנחלים, מפני שהפסח אין תוצלין אותו אלא בשמור של עץ רמון כמו שטפורש המעם בפסח שני ואם באנו לחפש אחר שמור של עץ יהיה מורה נדול, והריא"ף כתב שאין לחוש בין שאינו אלא לזכר בעלמא, ואורבה המדוקן בזה נראה שעשה אותו כסין קדשים מטש נראה כמקריב קדשים בחתך, וכן כתב בעל העימור, ואל ישנה אדם, ואמרינן בירושלמי שכך לתקין ביעא ודרעא כלומר בעיא רחמנא למפרק יתנא כדנעא כרמא.

והמצות שארם יתא בהם ידי הובות כפסח צריכין להיות מאחד סחשפת מיני דגן שחן חסין ושעורין וכוסמין שהיא אשקנרא בלע"ז, ושבלת שעל שהיא אבינא בלע"ז, ושיתן מורש בערוך שוקרין אותו בערכי ירשר ובלע"ז אשפילטא, לפי שהם באים לידי חיטון שנאמר לא תאכל עליו חסין שבעת ימים תאכל עליו מצוה לחם עוני, דברים חכמים לידי

אותה סמינו פירות טובים ומורים והמים יתחבלין
 אותם בתבלין לרמותם למים שיש בו מכל רבר. ציריך
 שהיה עבה כמו המים וזכר למים כמו שאמרנו
 וישים בה מיני קיחוי כגון הפחמים המצרים וזכר לתחת
 החמור עוררדיך. ואנשים לזכר אנת אנת ירדתי.
 ואנשים וזכר לתחאנה חמור פניה. והבלין כגון קנה
 וקנסו שהוא קעבה אלררדה וסבל שדחמן לתבן
 שחיו מבלבלין בו המים במצרים.

ובשיחית כל זה מוכן לפניו מחנן לו בום
 ראיתן ומבדך על חין תחלה ואח"כ מברך על חיום.
 ויש מוסיפין לוטר בנוסח זה הקדוש בחר בנו וגדלנו
 ורצה בנו ויפארנו ואינו מסמכע הברכה. ומבדך
 שהחיינו ואינו מברך שעשה נסים לאבותינו מפני
 שברכת אשר נתלך היא נקסומה ויותר מברכות
 שמזכיר בה פרט הנס. ושוחת כל אחד מהם כומו
 בהסיכה ררך חירות. ואם הל להיות בשבת אומר
 תחלה ויבולו ואח"כ מברך על חין ואח"כ על חיום
 ואומר בתחילת ושבח וטעמי קודש בישמחה ובששון
 הנחלתנו. שמחה ביו"ם מפורשת. ובשבת ברמז
 שנאמר וכיום שמחתכם ואמרינן בספרי אלו השבתות
 ובשבת מצינו לטן נחלה שנאמר ושמרו בני ישראל
 את השבת לדורותם. וביו"ם לא מצאנו לשון תחלה
 אלא הוא על שם אל המנוחה ואל תחלה כל יום
 שיש בו מנוחה הוא נחלה. והיותם בא"י מקדש השבת
 וישראל והומינו. ואומר שהחיינו ואח"כ שוחת. ואם
 הל במצואי שבת ועשה סימן יקנה"ו יין קידוש
 חל תברלת זמן. מי מברך תחלה על חין ואומר
 עליו קידוש חיום ומבדך על חנד בורא מאורי האש
 ואומר בא"י אס"ח המבדיל בין קודש לחול ובין אור
 לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לשבת

ימי המעשה. בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הברלת
 ואח יום השביעי מששת ימי המעשה קדשה. הברלת
 וקדושת את עמך ישראל בקדושתך. בא"י המבדיל
 בין קודש לקודש. ומצאנו הברלת בין קודש חמור
 לקודש קל שנאמר והבדילתם המורוכב לכם בין
 קודש ובין קודש הקדשים. ושל רבינו אפרים למת
 נחטו העם לומר ואח יום השביעי מששת ימי המעשה
 קדשה. והברלת וקדושת את עמך ישראל בקדושתך
 אחר בין קדושת חמור וקדושת קל. וישב ר"ת משום
 חמיטת ולא מעין פתיחת? והשיב ר"ת משום
 דאמרינן במדק ערבי פסחים הפותח לא יפחוט משלש
 הברלות והמוסיף לא יוסיף על שבע. רעו לעמים
 לחזירי שבע הברלות והומיפום ביו"ם אחר השבת
 לפי שהוא מענין יום טוב. ואילו תן: בין קודש לחול
 ובין אור לחשך ובין ישראל לעמים חרי שלש. ובין
 יום השביעי לשבת לא יוסיף ימי המעשה אינה מן המנין אלא
 אנב דאמרינן לה בעלמא אמרינן לה חכא. בין קדושת
 שבת לקדושת יו"ם הברלת זהו אוכל נפש שסותר
 ביו"ם מה שאין כן בשבת. ואח יום השביעי מששת

חיות אדם יתא בהם ידי חובתו רברים שאין באין
 ליד חיות א"א ליד סדוקה אין אדם יתא בתן ידי
 חובתו. לאפוקי אורז ורחוץ שחן באין ליד סדוק.
 כוסמין חן מין חסין ושבולת שועל ושיתן חן מין
 שקורים. והמצות תאלו צרכות שימוד לשם מצה
 שלא יבואו מים בתבואת משעת קצירתה ואילך. או
 אפילו משעת מתינת ואילך. ואם אין לו יתשה שימוד
 משעת לישה. לשח אותה נכרת אפילו ישראלית
 עומרת על נכה אינו יתא בה ידי חובתו. שכל דבר
 שצריך שימוד אינה נעשה ע"י נכרי. ונתנו שלא
 ליהן מלה במים על עיטת מצה משומרת משום להם
 עני. וכתב הראב"ד ברדשה שלו. שצריך לעשות
 המצה רקיקין קטנים. ואם עשאה עבים ונרולים אין זה
 להם עוני. בהחנין להם עוני פרס להלום תשישה.
 בעשייתן כדור הוא. ויש מדרקים על המצות
 שניה לומר שמצה בראשונה כראמרינן לענין קופות
 של תרומת הלשכת שמצה בראשונה. ולדברי המדקקים
 צרכה האשה לחזור ראשונה שנעשית ראשונה תכניס
 תחילה לתנור כדי שתנמור היא תחלה. שאם נעשית
 היא תחלה והאחרת נאפת תחלה. האחרונה היא
 ראשונה כי נמר הפת הוא העיקר. וכיון שמצה
 בראשונה מוכב לחזור ראשונה תהיה ראשונה לכל רבר.
 ואם לא תעשה כך הרוסם שלה מה חותיל עכ"ר.
 וכתב בעל ספר המצות שאם תחלה שניה בראשונה
 יצא כראמרינן בספר קורא את המילה. ראשון שקרא
 ארבעה מנונה. וכתב הראב"ד ברדשה שלו אין
 לשין מצה של מצוה אלא אחר הצות כשיחמת פסה
 שאינו אלא אחר הצות. ואחקש אכילת מצה לאכילת
 פסה.

והשני מיני ירקוח נתנו נחיות חסין האחד
 מהם כרסם וזכר לששים רבוא שנשחטברו בעבודת
 פרך. כי כשתחמוד כרסם המצא בו פרך. והאות ס' סימן
 לששים רבוא. ואע"פ שיש המשח מיני מרור שיתוא
 אדם בתן ידי חובתו: ואלו חן חזרת שחיא חסא
 עלכין שחם הנביי בערבי. המכה בערוך מפרש
 שהוא קאדרוש כלע"ו ויש אומרים שהוא מריו
 בלע"ו. והיריף פי' מרים בערבי. הרחבנית יש
 אומרים שהוא קרעענת בערבי. ויש אומרים שהוא
 הנדקוק. מרור שהוא חזרת של יער שחיא מרה.
 אפ"כ חסא מצוה סן תמבחד לפיכך נתנו לחיות
 חסין חסני חזרת שחיא חסא חסא מרור. דאמרינן
 במדק ערבי פסחים מא' חסא דהם הרמטא עלך.
 חח מרור תחלתו רך וסופו קשה. אף מצרים תחלתן
 רך וסופן קשה. וכירושלמי נרם תחלתן מתוק וסופן
 מר. וקי"ל כרבא דאמר מרור בזמן חזר דרבנן לפי
 שהוא הלוי מביילת חסמם שנאמר על מצות ומורים
 יאכלוהו. ותחרוטת היא מצוה מרברי מופרים וזכר
 למים שחיו ישראל משועבדים בו במצרים. ועושים

חפת רחיינו חזרה, וגם מוח המעם אין לכרך על המור
 ברא פרי הארמה, ולמח שאר ירקות באים בתוך
 הסעודה להביא בעלמא לתינוקות כדי שישאלו מה
 נשתנה שאין דרך לשבול בירקות קודם אכילת פת.
 מי שאין לו שאר ירקות אינו מרוד בלבד מברך עליו
 בתחלה שחיי ברכות שחיי פרי הארמה ולא מרוד
 וטובל בחרוטה ואוכל כוית, וכשגמר החנדה מברך
 על המצה ואוכלה וחזר ואוכל מן המרוד בלא ברכה,
 ואחר אכילת שאר ירקות יבצע אחת מן השלש מצות
 ויתן הציצה בין שתי השלמות והצי תחת המסח וזכר
 למשאוותם צרודות כשמלותם למצות אפיקוסם שנאכלת
 באחרונה וזכר לפסח שהיה נאכל על השוכע, וממני
 מה נהגו לפרוס המצה קודם החנדה כדי שלא יאמר
 חא לחמא עניא אלא על המצה פרוסה, כדארמון
 כפסחים מה ררכו יל עני כפרוסה אף כאן כפרוסה,
 וכתב חר"ף שאן דלית לית אלא כוית דמינמר
 (שמייה) אביל ברישא דלא מינמר ומברך עליו המצויא
 ולכסוף מברך על כוית דמינמר ואוכל מצה, וחזר
 בריך מצה ומרוד ואכיל בלא ברכה, והמה עליו הרא"ש
 לפי סברתו שאוכל כוית דמינמר ויאכל שאינו שמור
 אחריו ויבטל מעם מצה, ויותר מסתבר לפי סברתו
 להניח הכריכה שאינה אלא לכר מקדש ממה שייבול
 מעם המצה שפסיו, וכן כתבו הרמב"ם ז"ל וה"ר יונה
 שיאכל כוית דמינמר באחרונה ויברך עליו לאכול
 מצה ולא יאכל אחריו כלום, ובעל העיטור כתב
 שיאכל מיד דלא מינמר וברך עליו המצויא ואת
 מצה ויאכל דמינמר בסוף בלא ברכה, והרא"ש כתב
 שיאכל מיד כוית דמינמר כדי שיאכל מצה לחיאבן
 ויברך עליו המצויא ולאכול מצה ואינו חושש אם יאכל
 לכסוף דלא מינמר.

ומתחיל החנדה, והקשה הריא"ף למה אין
 מברכין על קריאתת כמו שמברכין על קריאת נמילה,
 והלא מצות עשה היא שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא
 ונ"ו? ותירץ כי במח שאומר בתחלה בקידוש וזכר
 ליציאת מצרים יצא, והרשב"א כתב מעם אחר שאין
 לברך על קריאתת ממני שחייא מצוה שאין לה קצבה
 ידועה ואפילו כריכוב בעלמא שידבר כענין יציאת
 מצרים יצא אלא כי המרכת חזר זה משובח, ונקרא
 חנדה על שם הגדת לבנך ונ"ו ועוד ממני שמעני כה
 ענין יציאת מצרים הנסים והתפלאות שעשה עמנו
 הקב"ה כאותו זמן, ויש מפרשים חנדה שהוא לשון
 תודאה ושבח להקב"ה על שהתאמתו מאד מצרים
 כמו שמתרגם בתרגום ירושלמי חנדה היום לח' אלהיך
 שבחית וימא דין, וכן תרגמו רבינו סעריה בערבית,
 וכשאושר חא לחמא עניא עוקרין חסל או הקעה
 מעל השלחן כדי שיתביר התינוקות וישאלו מה נשתנה
 הלילה חזת מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין מה
 שלפנינו כקעה ועכשיו חיא מסלקת מלפנינו, ואמרין
 כפי ערכי פסחים אבני חות יתיב קסיה רבה חזא

ימי המעשה קדשה זהו יום אחרון של חג השלוח
 מששה ימי חולו של מועד שלפניו, והבדלה וקדשת
 את עמך ישראל בקדושתך הם שתי הבדלות בין
 בתנים לליום וליום לישראל, חזו מעין התימה המבריל
 בין קדש לקודש, ומצאנו הבדלה בין בתנים לליום
 שנאמר בני עמכם אחרו ומשה הבריל אחרו לקדשו קודש
 קדשים, והבדלה בין ליום לישראל שנאמר בעת
 היום הבריל ה' את שבט הלוי, ואומר שהחיינו
 ואח"כ שוחח ואינו מריח בשמים, ולאחר הקידוש
 נוסף ידיו, חזו וכל אחד מן המסובין, לאכול ירקות
 שמיטבול במשקה אע"פ שאינו אוכל פת, דארמון
 כפרק ערבי פסחים כל שמיטבול במשקה צריך נמילה
 וירם רילמא נגע במשקים חזירים עסקניות הן,
 ומברך על אחר לעצמו, ע"כ, ולקח מן הכרסם ומברך
 ברא פרי הארמה ומבולו כחרוטה להסית את הקמא
 שבירקות בתומץ שבתרוסה כדי שלא תזיק לאדם,
 ואוכל ממנו כוית כהסית חזו וכל אחר מן
 המסובין עמך, כך כתבו הגאונים ורוב המפרשים, אבל
 ר"ת ורשב"ם הנחישו להלמדיהם לשבול ראשון בתומץ
 ולא כחרוטה ומביאין ראיה מרתנן כפי ערכי פסחים
 הכיאו לפניו מסבל בחרות עד שחזו מניע לפרסות
 הפת, נמצא שכמשנה אינו מזכיר חרוטה ער מיבול
 שני, וה"ר יונה פ' המעם לפי שמיטבול ראשון אינו
 לחיוב אלא להביא בעלמא ויניחין כל השנת
 שאוכלין חרות בלא חרוטה ואין הירשח לקמא גם
 עתה נמי לא חזו בתנים אם ירשח יאכלו בלא
 חרוטה כמו בשאר ימות השנת, אבל מיטבול שני
 שחזו של מצוה החזירו חכמים שלא יהא בו שום
 סכנה, והעולם נהגו כדברי הגאונים, וקמא יש מפרשים
 שחייא תולעת כדתביא בתרומות האוכל תולעת
 שביקרי האילנות וקמא שביקרות, כי התומץ
 שבתרוטה סמית הקמא שביקרות, ורבינו חאי פ'י
 עיקר הקמא כלשון ארמית מלשון קימי כגון נתיחה
 ורזו שאווחת כמיעם מן המסכות ונקראת קמא
 מפני שהיא מנפחת, ותרומת היא סם שמורדת אותה
 רוח ולא היה נורם להסית את הקמא אלא לטרוד
 את הקמא כלומר לטרוד הרוח הניפוחת שביקרות,
 והמעם שאין מברכין על חרוטה אע"פ שהוא מצוה
 מדכרי סופרים מפני שהיא מפלת לחרסם ותגן כל
 שהוא עיקר ועמו מפלת מברך על העיקר ומוטר את
 המפלה, ובמיטבול שני אין לברך על המרוד ברא פרי
 הארמה אלא לאכול מרוד כלכדי, כי החנדה אינה
 תפסק לענין אכילת הואיל והמרוד לפניו ואינו נמלך,
 אבל לענין נמילה הוא היסח הדעת שתידיים עסקניות
 הן, ומזה המעם אין לברך בורא פרי נמשות רבות
 לפי שחוכת אכילתו היא עם המצה שנאמר על מצוה
 וספריו יאכלוה, וא"כ נחשב אותו בדברים הנאים
 בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאין מענין ברכה לא
 לפניו ולא לאחריהם, וכן במשנת קרא אותו מרורת

מנביחין שלחנותיהם ולא היו סותרין דלתותיהם והיו אוסרים ככה כדי שיבאו ישראל העניים שביניהם לאכול ולקבל שבר היו עושין זה. ותכשו שנעשו שכיני הנינם יותר משכיני ישראל ספורטין אותם מתחלה כדי שלא יחזרו על הפתחים, והא"כ מנביחין את השלחן ואוסרים במנחת ראשונים, ע"כ ואמרין בססכת תענית רב הוה כי הוה אכיל חוה פתח הכי כל דכפין ייחי ויכול, ובליל פסח יש הוצאה גדולה ואין ביד העניים לקנות די ספוקם ע"כ נהגו לומר כל דכפין ייחי ויכול ויאכל עטנו, כל דצריך ייחי ויפסח כלומר יבא ויעשה סדר הגסה, ואת"כ ידבר על לבם ואומר לחם לא תברשו אם אתם סמוכים על שלחן אחרים השתא חבא, השנה הזאת אתם כאן לשנה הבאה תהיו לשלום בארץ ישראל השתא עבדי וכו' לשנה הבאה אנתו ואהם מסחררים כראמרין בראש השנה בנינים נגאלו ובניסן עתדין להנאל, יש פוסטים כל דכפין ייחי ויכול כל מי שתעבי את עצמו בערב פסח כדי לאכול מצה בתיאבון יבא ויאכל מ"ד, שאסור לאכול מצה בערב פסח כראמרין בירושלמי, כל האוכל פסח בערב פסח כאילו בתול ארוסתו בבית המיו, ופירושו מה בתול ארוסתו בבית המיו לוקח אף זה לוקח, פירוש אחר מה בלה אינה סותרת לבעלה אלא בשבע ברכות כראמרין בלה בלא ברבה אסורה לבעלה כנדה, אף מצה אינה סותרת לאכול אלא בשבע ברכות, ואלו חן: כינתה בבית המיו וקידוש היום שהתחייב וכוורא פרי הארסה וברכת על הגפן שאומר בשמשים החגדה, והמזמרה ולאכול מצה, הרי שבע גרסינן התם סן המטה ולמעלה לא ימנעם בלוס עד שתחשיב כדי לאכול מצה בתיאבון, והכמים הראשונים היו סרעפים עצמם בערב פסח כדי לאכול מצה בתאוה, ומותר ליטבל במיני תרנימא כגון מירות וקסמית ומטבל בבני מעים וכיחא בהם שאין רברים אלו משכיבין ושותה יין שהוא סגור הלב כך שיאכל מצה בתיאבון, ואמרין כסס' ספורים הבכורות סתענין ערב הפסח והצונתין כדי שיכנסו למצה בתאוה, ואמרין בירושלמי בפרק ערבי ספחים דרבי לא היה אכיל לא חמץ ולא מצה ואסור מעמא משום דרבי בכור התם, ומעם לרבר ספני שהרג ה' בכורי מצרים והציל בכורי ישראל מתוכם.

מה נשתנה היל"ה וכו', גרסינן בפרק ערבי ספחים ת"ר חכם בנו שואלו, ואם לאו אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל את עצמו, ואפילו חכמים הבקיאים בחלכות מסת שואלין זה את זה מה נשתנה, הכי גרסינן אין אנו מסבילין, וכן הוא בסדר רב ערמם, ולא גרסינן אין אנו מתיבין למבל, דאמרין ב' ערבי ספחים אמר רבא אמו חיובא ארדוקי? אלא אמר רבא הכי קונין אין אנו מסבילין, ופירוש אין אנו מסבילין אין אנו אוכלין קודם עיקר סעודתנו

דקא מנביח פטורא, א"ל ומי אבלינן דקא עקירתו חבא סקסן? אמר ליה ספורין מלוטר מה נשתנה, ופירש רשב"ם והני מילי לדידתו שהשלחנות קטנים אבל אנו שהשלחנות שלנו גדולים ואינו רבו קל לסלקו והוה סלקין הסל או הקערה שבו השלש כמות האדור ושני תבשילין ודי לנו בכך, ע"כ ובהשלמת הא לחסא עניא יחזיר הסל או הקערה למקומה כדי שתהיה לפניו בשאומר החגדה, דאמרין לחם עוני שנתנים עליו דברים, וגם כדי שתהיה מצויה לפניו בשאומר מצה זו סרוור ודי.

שלם הסדר הראשון

אלו החרוים מצאתי סימן לסדר הפסח: קדש ורחץ, כרפס חיץ, מניד רחצה, מתיא מצה, סרוור בודש, שלחן עורך, צפת ברוך, הלל נרצה—ועוד אחר: קדש ותתקדש, סבול ופרוע, ודודת רחץ ובצע חוק מצה שמו, סרוור אכול וברוך ולחם סתוך, ומזוך על בוס יחלך נמו, —ועוד אחר: קדש ישמר וכרפס חוצה, ודודת תגובל לחם מצה, ומרוו וכורך ואובל פרוסה, וקני זמן יחלל בדיעת— ועוד אחר: קדוש יד אדם ומבול כבעש, ניד כנפן יד יציאת מצה, סרוור ומבול גם כריכה ישעור, מצה יד מוח והלל יא— ועוד אחר: קדש בכוס ראשון ויברך נגך סבל, וחגדה בכוס שני אסור, ברוך עלי לחם תל מצה תל סרוור ובכריכה דבר הלל נמו, ואובל סעודת ומתוך ופן תמסיר לאהריה אפיקומן שמו, ובוס שלישי על סוזוך צורך, ברוך וברכיעי וכו' הלל נמו, לחי בציון תעשה את פסחך, בעלות סקום הנעוצץ קנה וסור— סימן קטן אחר: קנ"ך ית'ה' מס"ך שס"ה, פירש קידוש נמילה כרפס, יבעש חגדה נמילה המתיא, מצה סרוור כריכה, שמוח מוח הלל.

ה א ל ס א ו ע י א, מ' כוח היה להם עוני שאכלו אכוחינו במצרים, וכתבו כמחזור ויטרי אין לדקוק למה לא אמר האי לחסא דלחם לשון וכו' הוא והא לשון נקבה היא, דהא אמרין לא נברא הוא תיובתיה, ומח שנתנו לאסורו ארמית לפי שכולם היו סרברים בלשן ארמית ואין עמי הארץ סבנים לשון חקדש, ר"א כדי שלא יכירו סלאכי חשרת בביל זה ויקטרו עליו ויכרו ענותונו שאין אנו ראיין להנאל, שאין סלאכי חשרת סכירין לשון ארמית, ואם תאמר מה די אבלי אבתנא בארעא רמצרים כי יראנו את הבצע לא היה אלא אחר יציאת מצרים? ופירש ה"ר יוסף האזובי בשם בן עזרא שהיה שבו בתודו והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעלם חמץ, והמעם ספני שהוא קשה והינו מתעקל במחרה כחמץ ויספיק מסנו מעמם, וכן היו עשים המצרים לישראל, כתב רב מתתיה מה שנהגו לומר כל דכפין ייחי ויכול, כך היה מנהג אבות שחיו

ירקות אפילו פעם אחת, הלילה חזו שתי פעמים
 אחת בברפם ואחת בסרור. כי הטיבול אצל חז"ל
 היא האבילה, כי כל סאבלם היה ע"י טיבול כדאמרין
 אבל מסבל הוא במיני תרנימא. השמש מסבל בבני
 קצו. שבבל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה
 חזו סרור. פירוש שבבל הלילות הוא אוכלין שאר
 ירקות מתוקים והלילה חזו ירק סרור. ואם תאמר ובי
 בשאר לילות אי אפשר בלא אבילה שאר ירקות?
 אלא ר"ל שבבל הלילות אנו סחורין אחר שאר ירקות
 שזן מכות לאבילה ומתוקות יותר סרור.

עבדים היינו לפרעה במצרים.
 זו היא משוה השאלת מה נשתנה, כלומר לפי
 שחינו עבדים לפרעה ע"ב אנו אוכלין מצה ומרור
 באשר אבולו הם. והנן עקבי פסחים מתחיל כנות
 וסיים בשבת, ולפיני בנטרא מאי ננות אביי אמר
 מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ורבא אמר מתחלה
 עבדים היינו לפרעה במצרים, רבא סבר כיון שבבל
 ענין היום הוא יציאת מצרים אין לנו לחזיר ננות
 אחר כ"א אותו עבדות של מצרים, ואביי סבר כיון
 שבידנו לחזיר ננות ושבת של מצרים לתודיע במה
 שבתו של מקום כי מאשפותו ירים אביון יש לנו
 לחזיר ננות זו אבותינו היו עובדי ע"ז, ואין ננות
 בעולם כזה ונדל הוא מננות של עבדות, ואעפ"כ
 קרובו הסמוך לעבודתו, ואביי ורבא הלכה כרבא,
 ועוד דאמר ליה רב נתמן לראו עבדיה: עבדא
 דמפוי ליה מצריה לחירו ויחיב ליה כפסא ודבא
 חוכא מאי מפוי למיעבד, א"ל בעי אדווי ושבתאי
 טובא. מיד פתח ואמר עבדים היינו לפרעה במצרים.
 ולפי שחללה כרבא ואף רב נתמן סבר בוטחי לכך
 ומכירי נהנה זו חבר תחלה כרבא ואח"כ באביי.
 ומכירי תחלה פסח מצה ומרור למדרו של רבא
 ואח"כ פסח מצה ומרור למדרו של אביי, ופי' מסיים
 בשבת שהתיאנו חקב"ה ברבוס גדול סמצרים שחינו
 שם עבדים, ואם תאמר אם אבותינו אכלו מצה
 ומרור שיצאו אנו מה לנו? ואילו לא התיא חקב"ה
 את אבותינו סמצרים וכו', כלומר אם ה' נרש
 עונת ישראל חקב"ה במצרים ושחיו בהם רשעים ותרב
 בולט לבטל חשבון חקב"ה שנשבע הכובא לאברהם אבינו,
 ב"ש אנהנו שרודותינו רשעים על איזו זכות היינו
 יצאים, ואם תאמר נאכל מצה ומרור ולא נספר
 הענין? אפילו כולנו חכמים שכבר ידענו דרכי ה'
 בולט נבתיים שמבינים חשבון הכובא במצוות, ובכשר
 רב עמס גורם בונינו וקנים שכבר שמענו והנרגו זה
 במה שנים, כולנו יודעים את התורה, ומה שנוציא
 מפניו ידענוהו, אעפ"כ אנו מצוים לספר ביציאת
 מצרים כשחטא ובתדאח, ב"ש שיש לנו לתודיע
 לשאינם יודעים שנאמר ואסרתם וזה פסח הוא,
 ובתיב כי ישאלך בנך סדר לאמר מה זאת ואסרת
 וגו', וכתוב במחזור רמיר רלא גרסינן משועבדים

חינו לפרעה במצרים, וכן נראה בעיני כי
 פרעה היה מת, ואם תאמר שבך קוראים שם המלכים
 כולם כבר נחבטל זה השם מביניהם בימי סחבר הנדה
 זו, הכי גרסינן וכל המרבה לספר ביציאת מצרים
 הרי זה משובח ולא גרסינן וכל המספר ביציאת
 מצרים דביקן שחייא מצוה עלינו לא אמרינן בת הרי
 זה משובח אלא מחייב הוא לעשות מה שנצטווה, אבל
 לאה גרסינן וכל המרבה לספר ניהא, והכי קאמר
 מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואפילו ברבדו
 בעלמא שידבר מענין יציאת מצרים יצא ידי חובתו,
 וכל המרבה לספר הרי זה משובח, ואנו מביאין ראיה
 סמעשה דרבי אליעזר וחביריו שהיו חכמי הדור ואפילו
 הכי ספרו בל הלילה ביציאת מצרים בבני ברק שם
 מקום, ואם תאמר שנה נדבר ביום שנאמר לענין חמור
 את יום צאתך וגו' אך בלילה לא מציינו וכיזה לכך
 דרש עתה ימי הייך חמישים בל להביא הלילות, אמר
 ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבועים שנתה, ולא
 אמר בן שבועים שנתה אלא ב' ב'ן, קאמפז עליו זקנה,
 כדאמרין בירושלמי דברכות שלא היה כ"א בן י"ג
 שנה ובשכיל שלא יבוחו בשנתמנה נשיא ושסא לא
 יהיו דבריו מקובלים נעשה לו גם לכבודן פן חסימים
 ובאו לו י"ג שורות של שער לבן במצן שניו והיה
 דומה לאיש שיבת, ולא זכיתי ולא נצחתי בסו ובנתו
 לרבנן, מאן דובי למלכא לשון נצחה, כלומר לא
 נצחתי להבסיים כבה נטרא ותלמודי שתאמר יציאת
 מצרים בלילה, שאני הייתי אומר אותה בלילות והם
 חולקים עלי ולא יכולתי לנצחם ברבדו, לפי שהייתי
 יחיד והם רבים ואין דבריו של אחד במקום שנים,
 עד שבא בן זומא ודרש כל ימי הייך, ימי הייך היה
 לו לכתוב כ"ה, למח ל', לרבות יציאת מצרים
 בלילות, שלא היו נהנינן לומר פרשת יציאת מצרים
 בו יציאת מצרים בק"ש של ערבית, לפי שאינה נהנת
 אלא ביום, כדאמרין בבבכות פלור סי היה קורא
 בתורה, במערכתא אמרי הכי דבר אל בני ישראל
 ואמרת אליהם אני ה' אלתיכם אמת, וחיינו קראמר
 רבי אלעזר לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות,
 ויש ספוריים ולא זכיתי למצוא ראיה לרברי מן התנכוב
 לאוסרה, — ברוך חסוקים ענתן תורה לעמו ישראל, חז"ל
 בנו שמו של חקב"ה מקום לפי שהוא מקומו של עולם
 ואין העולם מקומו, כמו שנקרא נ"ב מעין שנאמר
 מעונה אלהי קדם, ותמצא כי מקום עולם למצן ותי'
 בחשבון גדול: מנה חי' עשרה פעמים ק', והח' חמשה
 פעמים כ"ה, והר' ששה פעמים ל"ו, והח' חמשה
 פעמים ב"ה, ועלה למצן מקום—קפ"ו, ומפני שתנה
 הוא מתחיל לדרוש פסוקים אומר ברוך חסוקים וכו'
 כאדם שרצה לדרוש ואומר בשם ה' אל עליך ואח"כ
 מתחיל לדרוש, שנתן תורה לישראל, פי' לדרוש
 הפסוקים חסמוכים, שהרי מצאנו ארבעה פסוקים
 חלוקים זה מזה על שאלת דרווח תבאים ובכולם

כתיב בו. יש לחסות מה אלו השאלות הארבעה? ע' כן דרשו חז"ל כי הם כנגד הארבעה בנים הלוקים זה מזה, אחד הכב ואחד הרשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. ואם תאמר סדר המסקראות שאינו כתיב כך, כי של חכם הוא כתוב בו, ואתחנן, ושל רשע ושל תם ושל אינו יודע לשאול כתובים בפרשת בא אל פרעה, אך של שאינו יודע לשאול הוא קודם לשל תם ויהי לו לחסות סדר המסקראות? ויש לומר שרצה לחזירים כסדר הכתום בתחלה חכם ואחריו רשע שגם הוא חכם ומונח זרע לבו מרשיע, ואחריו חם שאינו חכם ממש אלא יש בו קצת חכמה לשאול, ואחריו שאינו יודע לשאול אין בו חכמה כלל.

חכם סה הוא אוסר. כפ' ואתחנן כתיב כי ישאלך בנג סחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם, בכן חכם הכתוב סדרב שיועד לרכב ולשאול בלשון כנותה, ואין לוטר כן תרי התייא את עצמו סן חלל שאמר אתכם? שהרי כתוב ה' אלהינו, א"ב סהו אתכם בלוטר אתם שיצאתם, שהיה הרבר לערככם, ערות הם דברים שיש להם טעם שהם ערות על נאולה סמרים כגן מצה זכר ללהם עניי וסורו זכר ליסורו את הייחם, הקים הם הלכות שיש בפסה שאין נראה להם טעם כגן ועצם לא תשברו בו, והמשפטים כגן ערל לא יאכל בו, ושאר דקדוקי סופרים בענין המצ' ומצוה, תבן החכם הוא רוצה לרעה עיקר הרברים, העדות בתולם והחקים בוא' בתחלה, אף אתה אמור לו כהלכות הפסה, מה ענין תשובה זו לשאלה זו? פירש' כי כששאל אתכם מה העדות והחקים כלל בזה הפסה עיקר? או משיבין לו אנו עושין זה כהלכות הפסה שאין נאכל אלא על השוכע שאין לאכול שום דבר אחריו כד' שישאר טעמו בפניו, ומוחק המעם נזכיר טעם מצוה הפסה אפיקוסן, בלוטר אין עושין סלוק ולא סיום לאכילה בסיני סנדים כסנתה כל הסעודות אלא כנסר האכילה אחר סיני סנדים כשנמסים ססעודתן אוכלים כוית כסבר הפסה, ולכן אנו אוכלים עתה ביות מצה אחרונה זכר לפסה, ובחריא תנן כשם שאין ספטיירן אחר הפסה אפיקוסן כך אין ספטיירן אחר המצ' אפיקוסן, ספטיירן פירוש ססיסין מלשן הפסחה סססיסין בה תמלת שפירית, אפיקוסן בלשון א' קורין לאובלין (קנה סעודה) אפיקוסן, פירוש אחר ספטיירן לכן תפיתת פה לרברו מלשן יסמיו בשפה, אפיקוסן אפיקו מיני סתיקה, וז"ל אין אוסרין אחר אכילת הפסה אפיקו מיני סתיקה לקנות תפת.

רשע סהו אוסר. כפ' בא אל פרעה כתיב ויהי בי יאסרו אליכם בניכם סה העבודה הוואת לכם, בכן רשע הכתוב סדרב שהרי אמר, "וכם"

ולא לו, סה העבודה הוואת לכם ספרש בירושלמי סה סמורה הוה שאתם ספריהים עלינו בכל שנה לעכב את סעודתנו ויערבו את שמחת התג ולם שאמר לכם והתייא עצמו סן חלל כפר בעיקר, כלומר שלא נצטוה הוא כרבר זו, אף אתה הקהה אר שניו, לשן תולשי השניים כסו ושיני בנים תהינה, כלומר זה שכפר בעיקר חרי הוא ככלל בן נכר לא יאכל בו ושיניו תקחינה שרואה לאתרים אוכלים והוא אינו אוכל, ד"א הקהה את שיניו כלומר הכעיסתו ואסור לו כנגדך רכרה תורה בעבור זה עשה ה' לי בצאתי סמצרים, אבל רשע כסותו לא היה כדאי לתנאל, ואם תאמר תיאך דרש לנבי רשע לי ולא לו שהוא כתוב אצל בעבור זה שהוא נדרש לנבי שאינו יודע לשאול? ויש לומר אם אינו ענין לשאינו יודע לשאול תתנו ענין לרשע.

תם סהו אוסר. כפ' בא אל פרעה כתיב כי ישאלך בנג סחר לאמר מה זאת ועי, בכן ספש שאינו יודע להעסיק שאיתו הכתוב סדרב הוה תם, ויש אינו יודע לש אול את פתה לו כסו פתה סין לאלם, כפ' בא כתוב והנרת לבנג ביום ההוא לאסר, לכן נאסר בזה הפסוק שאלה שום בן, אלא והנרת לבנג, דרשו לו בהנדה ופרסם לו תנס, והנרת לבנג יכול סראש תרש, כלומר יכול תיא חייב לדרשו לו סשנכנס תרש ניסן כרדך שחוזיר משה רבינו סרה, ועוד שהרי הקדים לפסוק זה ועברת את העבודה הוה בחדש הזה, תל' ביום ההוא יום שננאלו בו, יכול תיא חייב לפרוש לו סבעוד יום בששוחסין ספתיחם ביום י"ד הואיל תאמר כאן כיום, תל' כעבור זה, כעבור זה לא אסרתי אלא בשעה שיש מצוה וסורו סותים לפניך, שתוכל לומר עליהם, כעבור זה' סותחים לפניך, ולסדרנו ספני שחקדיסו לומר מצות יאכל וכתיב כערב תאכלו מצות וסוף הפסוק עשה ה' לי בצאתי סמצרים, ד"א כעבור זה, "זה" בניסריא י"ב מצות ארבע סותה, תל' ביום ואלו תן: ד' כוסות, חרוסות, בדרס, ב' נמילת ידים, תמציא, מצוה, סרה, כריכה, סת ה' ה עוברי ע"ז היו אבותינו, עתה סתחיל סרוו של אביי סספרש סאי ננות, סתחיל עוברי ע"ז היו אבותינו, ויעקב וכניו בוא' בו, בתחלה יודו מצרים, אף סם ה"א אחר תס'ם האחינה.

ברוך שומר ה' ב' סתו ולישראל בחדך הוא, עתה סתחיל לדרשו דרשה אחרת סחוקס' סח'כב את הקץ מלידת יחזק, כי מלידת יחזק עד יציאת מצרים ארבע סאות שנה הוה שכתוב כי נר יהיה ורעך בארץ לא להם ועי כלומר סנגולד לך ורע, תבי נרסינן תשב את הקץ, ולא נרסינן תחשב את הקץ כי חשבנו זה כבד עבר, והיא שיעסרת לאבותינו ולנו, כלומר אותה חכמתה של בין הכתרים עסדה לאבותינו ולנו ויצאו הם סמצרים

וכאילו יצאנו אנחנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו
 וכו' והקב"ה מצילנו מירם כדי להראות השנתתו
 בישראל מקים להם בכל דור ארובים ומציל אותם
 מירם. ולא נרסינון אלא הקב"ה כי אם והקב"ה
 מצילנו מירם. וכן הוא כסדר רב עמרים ורבינו סעריה.
 צ א ו ל מ ר. איך התחילו הציות לעקב. ומשום
 הזמן בפי ערבי פסחים ודורשי במארים אובד אבי ער
 שתוא נטר את כל הפרשה. הוא דורשה עתה
 בראיתא בספרי. והפרשה היא ד' פסוקים סטובים
 זה לזה בפי ויהי כי תבא אל הארץ. והיו רגילים
 לקרותם על הצבורים מביאים אותם לירושלם.
 ואלו חן הארבעה פסוקים: תניית ואמרת לפני ה'
 אלהיך ארמי אובד אבי ירד מצרימה וינר שם במתי
 מעט ויחי שם לפני נדול עמוס ורב. וירעו אותנו
 המצריים וענתנו ויהנו עלינו עבדות קשה. ונצעק אל
 ה' אלהינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו והא
 עמלנו ואת להצנו. ויציאנו ה' ממצרים ביר חוקה
 ובזרוע נטויה וכמראה נדול ובאותות ובמופתים. ארמי
 אובד אבי בתרשנו לבן ארמאה אובד אבי לאובדא ית
 אבא. כי כשרדף לבן הארמי אהרי יעקב וחיטנו ואמר
 לו יש לאל ידי לעשות עמכם רע. ולפי שהשכח לעשות
 חשב הקב"ה כאילו עשה. שהאמות הרוב להם הקב"ה
 מחשבה כמעשה השיה"ת במל עצמו. ועוד אהרם
 באו עלינו לבלתינו. שאהרי זאת ירד מצרימה אנוס
 על פי הרבד על כרחו ירד למצרים. שאמר לו הקב"ה
 אל תירא מירד מצרימה נמצא שמוכרח לירד לשם
 עד שאמר לו אנכי ארד עמך מצרימה. ועוד אמרנו ית
 במס' שבח פניקס אמר ד' עקיבא ראו היה יעקב
 אבינו לירד למצרים בשלשלאה של ברזל אלא
 שזכותו נרם לו ירד בכבוד גדול. שנאמר בתכלי ארם
 אמשכם ונבתינתם אהב. הרבדו הוא רוח הקדש
 שנאמר האמר לא בא אלא ליטול בתר מלכות?
 ת"ל וינר שם מלמד שלא ירד להשתקע מירוש לקבוע
 שם ישוב ולחיות בתושב. אלא לנו שם כהר הנבי
 ללך ולגור בעלמא. שמה תאמר באוכלסין הרבה ירד?
 ה"ל במתי מעט מירוש באנשים מתונים. ויהי שם
 לנו גדול מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. פי שהיו
 נראים ורועים. נביאל ארדש' בע"ל. שנחאספו יחד
 במקום אחד ולא נפרדו בערים. ולכך היו נראים נר
 אחד. גדול עמוס בלא ואו' בתחלה. ורב כמו שנאמר
 ורבה כעמה השרה נתתיך שהיו גדולים סאליהם כעמה
 שהיה בלא שום צער וקטל. ד"א מה צמח השרה כל
 מה שנתן אותו יותר צומח כך ישראל כל מה שהיה
 מענין אותם היו מרים ורבים. וכן הוא אמר ובאשר
 יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ. ואת ערום ערפה בלומר
 ערוסין כן המצות שהינתן וכן הקץ ולא היה בידם
 מצות נתן להם אף ומליח שמלו ביום י"ד בניסן.
 וחו שכתוב מתבוססת בדיסין ומי' כשני דיסין דם

פסח ורם מילה. וערה כמה ראת אמור ערית העור
 קשה שלא קיימו מצות כרית מילה. ועכשיו הלך
 וכספר כיון שראו המצריים שהיו ישראל פרים ורבים
 מאד. וירעו אותנו המצריים ויענתו ויהנו עלינו עבדות
 קשה כמו שנאמר ועבדו מצרים את בני ישראל
 בפרך. ועשוו ח"ל כי בתחלה ושמרו להם ישראל
 בבנין יום אחר שבות ולא יותר והסלך עצמו נכנס
 בעבדות והם התחזקו ותוסיפו אוסץ לכבוד חסלך.
 וסבום חלכנים שעשו באותו יום שמו עליהם לחק
 שיעשו בכל יום. חזו מה שרשו בפרך כמה רך.
 כללו של דבר מעט מעט היו מתנברים עליהם ולפיכך
 נמשלו למרוד שהחלתו רך וסופו קשה בפרך מהרנמינן
 בקשיו. וזה עבדות קשה וירא את ענינו לשח הסרוך
 החשיטש כמו אם הענת את בנותי ירשנו בו
 רבתינו ו'ל אם נתנה את בנותי מתשיש. זו פרישה
 דרך ארץ שהפרשו מנשותיהם. וירע אליהם מלשון
 ירע ארם עוד את אשתו חתי החשיטש שאין אהרים
 ירעים בו אלא הקב"ה בלבד חזו וירע אליהם. ואת
 ירעלנו אלו חלכנים כמו שנאמר שהם גדלים מעטל
 הארם וינתת ידיו. ואת להצנו זה הרחק פי' תוכן
 חלכנים.

ויוציאנו ה' ממצרים. אין בפסוק
 אלהינו. לא על ידי מלאך. ואם האמר והא כתיב
 וישלח מלאך ויציאנו ממצרים. ויש לומר כי ויציאנו
 תחוד על תבואה וכן הוא אמר ויציאך בפניו בכתו
 הנדול ממצרים. ומלאך זה המש רבינו שהיה שלהם
 של ישראל אל פרתע. ואם תמנה כיון שהתירשה
 חזאת אומרת כי הקב"ה בכבודו ובעצמו המית
 בכורי מצרים ולא המיתם ע'י מלאך ולא ע'י שרף
 ולא ע'י שליח א"כ מהו ולא יתן המשהית לבא אל
 בתיכם לנגוף? יש לומר כי מלת משהית הוא פועל
 המורת חסם ודומה לה אליה והמכסה שם. המכסה
 אני מאברהם פועל. ובל משקת אשר ישחת שם. משקת
 סלך מצרים פועל. או יהיה שם על משקל מרכיב
 מסביבת ותוא הנדול. ולפי' י"ח יהיה פי' ולא יתן החששת
 לבא אל בתיכם לנגוף. ואם תאמר א"כ מה צורך
 לרעים הללו תואלי ואין אנו צריכין אותם להבחנת?
 ויש לומר כי היו לעורך וכות כרי שהיו ראוים לינאל.
 על דרך דרש ואנעוד עליו אורחא מתבוסם בדיסין
 ונר. ביר חוקה זו הדבר. ומנין שיר חוקה היא
 הדבר שנאמר הנה יד ה' ה' ה' ה' הנה קראה יר.
 ובזרוע נטויה זו החרב של מכות בברות שנאמר
 לטבח מצרים בבבדויהם. מדקאמר בבבדויהם מלמד
 שקמו הכבורות על המצריים להרנם כדי שיוציאו את
 ישראל מתוכם ליל מכת בכורות. ומנין שזרוע נטויה
 היא הרב. שנאמר חרבו שלומה בירו נטויה על
 ירושלם. ובמראה גדול במראה גדול וכן תרנום אנקלוס
 ובחזונו רבא. ומזה המראה הנדול זה נלוי שיבנה
 שנגלה להם במצרים. שנאמר ובמראים גדולים אלו

נוראה של גלוי שכינה, ואף שחיתה מצרים מלאה
 גלולים וסנופים אע"כ נראה להם לייים מה שהבטיח
 את יעקב ואנכי אעלך גם עלה, ואימתי נגלה עליהם
 שתי פעמים אחת ביום ר"ה ניסן שנאמר וירבד ה'
 אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה
 לכם וגו' ופעם שנית בלילה בשעת הנאולה, ובסו
 כן ראוי על הים וקרא מורא כי תרואה פני שכינה
 נרעה עמו ונכחל, וקרא פסוקי ולכל המצור הנדול
 וקרעת ים סוף ושם ראו פני שכינה ואמרו זה
 אלי ואנחנו, מלמד שחראתו באצבע, ואמרו חז"ל
 ראהש שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן
 בוזי, רבר אחר ביד חזק שחיים וכו', לאחר שררש
 ביד חזקת זו החרב ובורע נסיה זו החרב ובמורא
 נדול זה גלוי שכינה ובאותות זה החסמה ובסופתים
 זה הרס, אלו החסמה דברים כנגד חמשה דברים
 שחזריה, הוא אחר הורש אותם בענין אחר ואומר
 כי העשר סכות נעשו כאלו החמשה דברים, שתי
 סכה בכל אחר מהם, כיצד ביד חזקת לקו שתי
 סכות זה הם שתי חיבות, ובורע נסיה שחיים
 אחרת ובמורא נדול שחיים אחרות ובאותות סיעוט
 אותות שחיים, ובסופתים סיעוט סופתים שחיים, וחטון
 חטם מתחילין סאלו עשר הסכות שהביא הקב"ה על
 המצריים במצרים ומשלימין עליו ואלו חן דם צפודע
 וכו', ומעוה היא, כי אלו עשר הסכות אינו תחלת
 מאמר חזק רק הוא רבק עם ומסופתים שחיים, ור"ל
 כי אלו השחיים שררש הם עשר הסכות וכו' והתחלתה
 היא סואלו חן דם וכו' שהיא מתחיל ומסדרם אה"כ,
 וכן הוא בסדר רב עפרם ורבינו סעדיה,
 רבי יהודה היה נותן סימנים דר"ך
 ער"ש באה"ב, לכך חלקו בלשון חות לפי שרצ"ך
 חן סכות הארץ, ועד"ש סכות סקרוה, באה"ב
 סכות באויר, ושנותף סכת בכורות עמתן לפי שאין
 לו זוג, חזק חשעה חלק, ד"א לפי סבספר תחלים
 לא נמנו בסדר הזה ותאמר אין סוקרם ומאחר
 בתורה, ע"כ בא לחודיענו כי בן חיו כסדר הכתובים
 בתורה, ר"א רצ"ך נעשו ע"י אחרן שחיים הארץ
 לא לקו ע"י משה, ער"ש ע"י משה, באה"ב ע"י
 הקב"ה שארבע סכות אלו אין אדם יכול לעשותן
 אלא הקב"ה בכבודו, ובירושלימי אמר שכך חיו
 כתובים בסטה, וזה אשר תעשה בו את האותות,
 ואסרינו בתחומא שחמטה של סנפרינן היה
 וכתבו בו רצ"ך ע"ש באה"ב, וסנפרינן הוא ספיר
 תרגום ירושלמי ויסרחין בספירים ואשכללינך
 בסנפרינן, והיא אבן יקרה וקשה חרבת, כסו
 שאומר במדרש שלחין ויסרחין בספירים בסנפרינן,
 פעשה באחר שחיים תלתי אבן של סנפרינן והבה עייה
 בפסיק נשבר הפסיק וחסרן וחסרן של סנפרינן לא
 נשברה, — במצרים סחו אומר אצבע אלחיים
 היא, ובאותן סכות שלקו על חיים אומר חיו

הנדולה וזיר יש חמשה אצבעות חן לכל אצבע עשר
 סכות חרו שלקו על חיים חמשים סכות, יש לשאלו
 שאצבע אלחיים היא לא נאמר אלא על סכת כנים
 בלבר, ועור שחרי מצאנו סכת חרבר נעשית ביד
 שלם שנאמר תנה יר ה' הייה? תשובה בי חסמוקים
 כבאן אינם א"ל אסמכתא בעלמא והקבלה היא
 העיקר, רבי אליעזר אומר כל סכה של מצרים חיתה
 של ארבע סכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה
 חעם וצרה משלחת מלאכי רעים, חרון אפו עברה
 אחת חעם שחיים צרה שלש משלחת מלאכי רעים
 ארבע, אמור סענה ואינו חושב חרון אפו שהיא כולל
 אותן, חרון אפו כיצד—עברה חעם וצרה וגו', נמצא
 במצרים לקו ארבעים סכות, שחרי שם לקו עשר
 סכות ובכל סכה ומכה ארבע חרי ארבעים, ועל חיים
 שחיתה ביד שיש בה ח' אצבעות חרי חמשה פעמים
 ארבע חן מאחים סכות, ורבי עקיבא אומר כל
 סכה של מצרים חיתה של חמשה סכות, נמצא חמשה
 פעמים עשר סכות חן חמשים, ועל חיים שחיתה ביד
 שיש בה חמשה אצבעות חרי חמשה פעמים חמשים
 חן מאחים חמשים, ודע כי רבי אליעזר שאומר
 שכל סכה ומכה חיתה חיו חסכות ביסודות, ולא לקו יסוד
 מיוחד רק בשלקו כל אחר חיה מעורב בו מארבעת
 יסודות, נמצאת סכה אחת יש בה ארבעה, ולחודיע
 כי לח' הארץ, ור"ע שאומר שכל סכה ומכה חיתה
 של חמשה סכות ביו גנות הגלגל שהוא חיסוד
 החמישי מסייעה בכל סכה ומכה בעבור כי הוא
 חסוכב וחמסבב את הכל בדופן חבורא, ולחודיע כי
 מסלחתו על הכל, כך פירש בעל המלמד,
 כטח סעולות סבובת למקום עלינו
 וכו', כולן ס"ו טובוח שעשה הקב"ה לישראל,
 וקראן סעלוה כנגד ס"ו מעות בסקורש שעולין סעורת
 חנשים לעזרת ישראל, וכנגד ס"ו שיר חמעלות שאמר
 דוד בשעה שבא לחפור את חשייתו של בית המקדש
 בדנרסינן בירושלמי רפוק חלק, את סתנא בשעה
 שבא דוד לחפור חמיליוסית של ביח"ס חפר ס"ו
 סאון דאוינן ולא אשכח חתומא ובסופא והשכח צעין
 ובעא מרסחיה א"ל לית את יכול, א"ל למה? דנא
 הכא כביש על החומא, א"ל וכן אימת את כביש על
 החומא רבא? א"ל סן שתנא ראשמע רחמנא קליה
 כסיני אנכי ח' אליחך ורערת ארעא ושקעת ואנא
 יהיב הכא כביש על תחומא אע"ז דלא שמע ליה,
 ביון דחמייה סלק תחומא ובעא סטפא עלמא, והוא
 אחיתומל קאים אמר כדון דוד סתחנקא ואנא סלי,
 אמר דוד סאן חכמ סקמתיא ולא סקים ליה יתא
 סופא סתחנקא, אמר רבי ואקיסיה, התחיל דוד
 עויה ואומר שירה שיר חמעלות שיר למעלות שיר
 למאה עולות, על כל סכה ומכה אמת שחיה חיו
 עולה חיה אומר שירה, ואע"כ חיה סופיה וראחיתומל

מעם לרבר. ולכן פירש ר' יוסף קמחי שמה שצמחו על המצות קורם לכן היה על שם העתיד. שהש"ת היווד העתידות ידע שהיה להם לצאת מצרים בחמס. ואפילו אם היו רוצים לא היו יכולים להחמיץ בעצם. ולכן צוה לאכול חמסה על המצות וסודרים ולאכול שבעת ימים מצה. כשאומר מצה זו מנביא המצח בירו להראות לססובן זכרון היתדות. וכן כשאומר סודר זה מנביא המצח בירו להראות לססובן זכרון לשעבוד. פסה אין צריך להנביא חודע שלא יראה כאוכל קרשים בחץ.

בכל יורד ויורד הייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מצרים. בלוסר שטראה ופניו בעצמו כאילו היה עבר ויצא לתדות מצרים. חתו שאמר הכתוב זכרת כי עבר היית במצרים כאילו עתה בעצמך היית עבר ונפרת. ולא נרסינו להראות אלא לראות את עצמו. וכן הוא בסדר רכ עפרם. לפיכך אנהנו הייבים לתדות וכו'.

בלוסר כיון שהוא כאילו אנתנו יצאנו מצרים תובה עלינו להלל ולשבח להש"ת כמו שעשו אבותינו. וכתבו המפרשים שמערת נטל כל אחר ואחר כטו בירו. שמכאן אנו פותחין כשיר. כי התגדה אינה אלא סיפור רבדים בעלמא ואין אומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להם הנפן התלתי את הירדשי המטסח אלהים ואנשים. אם אנשים מטסח קרא שחו ליה. אלהים כמה מטסח? מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. והבא איתא במדרש שחור טוב. אבל באלו הארצות אין נטלין כל אחר כוס ער תחלת הברכה אשר נאמלו. ומזכיר נאמלו. שבעה עניני בנת בנגר שבעה רקיעים והם לתדות להלל לשבח לפאר לדומם החרד ולקלם תאמר לפניו הללויה. והראש נרם תאמר לפניו שירה תרשה הללויה.

הללויה הללו עברי ה'. במסור זה תמצא ה' יודין יתירות: המנביה המשפילי מקימי להרשיבי מושיבי. כנגד המשים מכות שלקו המצריים על הים. יש מנדולי המפרשים שהודו לברך על ההלל עמי מעמים אחת לפני המעודה לקראת את ההלל ואחת לאחר המעודה לנמור את ההלל. ומביאין ראיה לרבריהם מראסריון בירושלמי רבירות. כל הברכות פותחת בברך חץ סברכה סמוכה לתברתה. התיב ר' ירמיה הרי נאולת. פי' ברכת אשר נאלטו שתיא סמוכה לברכת החלל שלפניה ופותחת בברך. וסתרין שניא היא דאמר ר' יוחנן אם שמע הלל בבית הנכנסת יצא. פי' שהיו נוהגין לקרות בבית הנכנסת וכשתא קורא אותו בביתו איני סברך עליו וכשבר בידך עליו בבית הנכנסת. אבל סברך אשר נאלטו בביתו על כוס שני שלא בידך אותה בבית הנכנסת. הלכך כיון דלפעמים אינת סמוכה פתחו בת בברך כמו שנתנו בברכת אשר ברא ששון ושמחה. התיב ר' אליעזר ב'ר יוסי קוסי ר'י והרי סופא. פי' ברכת יהללוך

מתחנקה. ואמר ר' יוסי הדא היא דמתלא אמר מן בר נש חשש על לויטיה רבביה אמילו על צדק. פי' בהנס כי מנן הוא תרנום תנן. והכי איתא בתלמידי ריהן בפרק החליל א"ל הוציאנו מצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו. לא רצה לומר שלא יעשה בהם שפטים כי כבר הבטיח לאברחם וגם את חנו אשר יעבודו ה אנבי. אלא אילו לא עשה בכלם שפטים א' אמצעות ולא נתן לנו את מטתם דינו. לא רצה לומר מכות מצרים שכבר הבטיח לאברחם ואח"כ יצאו ברכוש נחל אלא ר"ל מכות הים. ולא קרע לנו את חים דינו. שיוכל להצילנו תלך לדרכנו. ולא העבירנו בתוכו בהרבה אלא במעם מים או במעם מים אך הם הלכו בבישה בתוך הים. ולא שקע צרינו לסנור חים אחרינו והמצריים ישבו לדרכם. ולא שקע צרכינו במצרים א' ארבעים שנה. שהיה לנו כמה בחמות והוא נתן להם כשר. ועור שהיה לנו מסין תובל לקנות כל צרכינו מן הנשים הקרובים אלינו. אילו קרבנו לפני הר סיני להראות לנו סכרנו דינו. ולא נתן לנו את התורה. הוא בעצמו הרברות אלא ע"י משה כשאר התורה. או שלא יוסיף לנו את המצות כולן אלא מצוה או שליש המצות כמו שמצאנו שנתן לארם הראשון שש מצות והוסיף לנת אבר מן חתי והוסיף לאברכם מילה והוסיף ליקנב ניר הגשה. ויש מפרשים אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו מפני שפסקה ממנו והמאסר כמו שאמר תח"ל כשאב נחש על תוח חסיל בה והמאסר ישראל שעסרו על הר סיני פסקה וחמתן. גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה וחמתן. אילו נתן לנו את התורה ונתן להם הכניסנו לא"י דינו. ואע"פ ששבע אבותינו ורואו לנו ארץ כנען היינו שיתן לבנינו אך חודו שיצאו מצרים די להם כמה שראו נפלאות ה'. שהיו בהם אנשים הרבה פותחים מכן עשרים שנה שלא נגור עליהם למות במדבר וראו כל הנפלאות ונגבטו לארץ. אילו הכניסנו לארץ ולא בנה לנו בית המקדש דינו. שהרי יש להם משקן. ובנגין ביחמ"ק ניתוספו עשרה נפים.

רבן נסליאל הית אוסר כל מי שלא אסר שלשה רבדים אלו בפסח לא יצא ידי תובתו. פי' אע"פ שיאכל פסח מצה וסודר לא יצא ידי תובתו אם לא יאסר שלשה רבדים אלו למת הם באים. שצמחו שהכתוב הקפיר באמידה ובהתגדה. ומפרש ותולך למת חם באים. פסח ע"ש שפסח המקום וכו'. מצה זו שאנו אוכלין וכו'. ע"ש שלא חפיק בעקת לא אבותינו החמץ. יש לשאול כי צווי אקלת מצה לא היה טעם אין החמץ בעצם כי עקלת לכן צוה לאכול מצות בחתם ולא אמר

פותחת בברוך בין שאינה סמוכה לברכה אהרת?
יש לוטר ספני שהיא ברכה הוראה כברכת הנשמים
דאמרינן מודים אנתנו לך ה' אלהינו על כל ספה
וספה וכו' שאינה פותחת בברוך, או יש לוטר בין
שכל השנה כשקורין את ההלל היא סמוכה לברכה
שלפניה כליל ספה נ"ב לא רעו לשנותה, וכבר פשט
הסנהגן בכל העולם שלא לברך עליו, וכל הלכה שהיא
רושפת כידר הלך אחר הסנהגן, ולמה הלכת את
ההלל? כדי לחרר בו את כוס שני, שכוס ראשון
מחרין בקידוש וכוס שני מחרין במקצת ההלל,
שהתנדה אינה אלא סיפור דברים כעלמא, וכוס
שלישי מחרין בברכה המוקד, וכוס רביעי מחרין
בהשלמת ההלל, ואה"כ אומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר
נאלנו ונאל את אבותינו מצערים, לפי שאמר למעלה
בהנהגה שלא את אבותינו כלבר נולדנו בלא
אף אותנו נאל שנאמר הויתנו חתיא משם וכו', לפיכך
הזכיר באן נאולתנו ונאולת אבותינו מצערים, והניענו
הלילה הזה, זהו כמו שאומרים והניענו לזמן הזה,
ואם תאמר כיון שהחיינו למה סברך כאן
והניענו הלילה הזה? ויש לוטר ספני שהיה רצח
לוטר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו הניענו למערים,
למערים, שהוא לשון כעצה על העתיד, ואמר והניענו
הלילה הזה לכאול בו כמנה וטורע על שם ואכלו את
הבשר בלילה הזה, ולא נרסינו יגיענו למערים אלא
הניענו למערים, שכל הענין ער לססח הוא סדבר
לנזכר שכן הוא אומר שסחיים בציון עירך וכו', וכן
הוא בספור רבינו סעריה, למערים ולרגלים אהרים,
למערים אלו ראש השנה יום הכפורים, ולרגלים אלו
ספה ושבתות וסוכות, ואע"פ שהם בכלל מערים
רמז באסור ולרגלים שזכנו לעלות לירושלם ככל רגל
ורגל משלשון, שסחיים בציון עירך וששים כעבודתך,
על שם כי ניהם ה' ציון נהם כל הרבותיה ששן
ושסחה ימצא כן תודה וקול זמרה, תנאל שם סן
הזכחים וסן הספסחים, ויש גורסין סן הספסחים וסן
הזכחים, ומעות היא כי הזכר דהיינו המתנה הוא
קודם לפסח שיהיה נאכל על השבוע, שיניע דסם על
קיר מוכרז לרצון, כך כתבנו רב עמרם ורבינו
סעריה ותרס"ב ז"ל, ור"ל שנאכל שם מאותה זכחים
וספסחים שזרז הרם על המזבח, והוא ע"ש ונכחם
דמו על קיר המזבח, ויש גורסין ער שיניע או לכשיניע,
והראשון עיקר, ונודה לך שיר הרשע על נאולתנו ועל
פרות נמשנו לעתיד לבא, וקרא ההשועה העתידה
בלשון זכר שלא יהיה אחריה שעבוד, כדרך אתה ה'
נאל ישראל פירוש מצערים, ואם תאמר תא קיימא
לך שעצריך לוטר מעין התתייחס סמוך לתתייחס וכאן
בתתייחס היא מעין נאולת מצרים וסמוך לתתייחס
מעין נאולת העתיד, ויש לוטר שכך רצה לוטר תנדה
לך שיר הרשע על נאולתנו ועל העתיד, ועל

שאומרים בסוף ההלל לאחר הסעודה שאינו פותח
בה בברוך אע"פ שאינה סמוכה שהרי הסעודה
המסיקה, ומחרן שתיים הן אהת להבא אהת לשעבר,
פי' שתי כרעות מברכות, על ההלל לפני הסעודה
ואהת לאחר הסעודה, ויש מהם שהורו לברך ברכה
אהת כלבר בתחלת ההלל, והיא לנמור את ההלל,
ומביאין ראהי וברביהם מראסרינן בירושלמי דסוכה
כדתוספתא וסוכה כסופרים, ב"ה איה יום ולית
אחר נומרין את ההלל וסנהגה ליל ספה ויומו, ובגולה
כ"א יום ושתי לילות, ועוד הם אומרים שלכך מברכין
לאחריו יהלודך, ואם לא היו מברכין לפניו לא היו
מברכין לאחריו משום רתנן בחדה כפרן בא סימן כל
הסעון ברכה לאחריו סעון ברכה לפניו, ועוד שאם לא
כן היתה ברכת יהלודך פותחת בברוך אבל ספני'
שכבר בירך לפניו היא ברכת יהלודך ברכה הסמוכה
להברכה, אבל רב עמרם ובעל פירוש נולדות ורב
צמח ורבינו האי כתבו שאין מברכין עליו כלל, לפי
שאין אומרים אותו על השלחן בתורת קריאת ההלל
אלא בתורת שיר ותודאה כלבר, ואיך יברך לנמור
ויהא פוסק באמצע וסברך ברובת הרבה, וסרבה
בשיות דברים בסעודה ואוכל ושותה, אלא ודאי אין
מברכין עליו, והראיה שהביאו מהירושלמי לברך על
ההלל שתי ברכות אינה ראייה רחבי פירושה וירושלמי
והרי נאולה, פי' כיון שאינו התחלת הרכה כי נם סח
שלפניה מדבר בענין הנאולה ואע"פ שאין ברכה לפניו
לא היה לה לפתח בברוך שלעולם אין ברכה פותחת
בברוך אלא כשיחיה תחלת הרבי, וכן סוכה בירושלמי
דסקסי ההם והרי נכרך, פי' למה לברך הון פותחת
ככרך ביד שיש נבדך לפניו, אימא אע"פ שאין
כנברך לא שם ולא מלכות סקריא הון סמוכה
להברכה כיון שאינה התחלת הרבה, ומחרן אם סמע
הלל כבית הכנסת יצא שהיו רגלין רביה הכנסת
לוטר ההנהגה וההלל לתוציא מי שאינם בקיאים,
וכשכוננס לביתו אוכל ויקוח וסברך ושותה כוס שני,
והכי איתא בתוספתא בני העיר שיש להם מי שיקרא
הוא ההלל נכנסין לבית הכנסת וקורין שם פרוק
ראשון ותלכין לבתיהם ואוכלין תחרוין שם ונטורין,
והכי איתא בספ' סופרים, וסקסי והרי סופא, פי'
למה הותמם בברוך והרי ברכה קצרה היא כמו ברכת
המצות, ומחרן שתיים הן אהת להבא אהת לשעבר,
פי' כיון שיש בה אירכות מברכות על הנאולה לשעבר
ועל הנאולה לעתיד הותם בברוך, הראיה שהביאו
מהירושלמי וספסי סופרים, לברך לנמור את ההלל
כלבר אינה ראייה כי לא בא ללמדנו שהיבי לברך
עליו לנמור את ההלל כלילי הספת, אלא בא ללמדנו
סנין חימים שנטור כהם את ההלל, ואע"פ שאמרו
כל הסעון ברכה לאחריו סעון ברכה לפניו, כבר
אמרו אין למרן סן בללות ואפילו במקום שנאמר
בהן תוין, ואם תאמר סן בללות יהלודך למה אינה

פרות נפשו וזו נאולה מצרים שנאמר כבר לעמך ישראל אשר פרת ה' כי לימות המשיח מוכיזין שחיה כמו שאמרנו ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך לחביא לימות המשיח. ומבדך בורא פרי תנן ושהיה בחסיבה הוא וכל אחר מן הסטובין עמו. — נשלם פירוש התורה.

הסדר השני

נוסל ירו פעם שניה הוא וכל אחר מהסטובין. ומבדך כל אחר לעצמו על נמילת ירים. אע"פ שנמל ירו לסיבול ראשון. שכן שאמר התורה וקצת תהלל היישינן שמא חסיה ורענו מנמילת ראשונה וירם עסקניות הן. ואח"כ לוקח מצה שלמה ומצי שהניח בין שתי השלמות. ומניח פרוסה בתוך שלמה ומבדך על הפרוסה המצריא שהיא ברכת הנהנין הקודמת לברכת המצא ואח"כ מבדך על השלמה לאכול מצה. דארוחא רמילתא היא רבביבין קודשא בריך הוא דאפיק להסא מן ארעא. והרר לברוכי על מצה רמתעביר מיניה. ואוכל משהחיה כותב בחסיבה הוא וכל אחר מהסטובין עמו. ובעל העמור כתב שנחנו לבדך על השלמה המצריא ועל הפרוסה לאכול מצה ובתע משהחיה או סאתה סתן. ורבינו הננאל כתב מסתברא אמרסו. ויש אומרים אשלתא. ואם תאמר יבדך תחיה המצריא ואוכל ואח"כ יבדך לאכול מצה ויאכלך ויש לומר לאחר שמיאל כריסו ממנה אין לבדך לאכול מצה. ולמה סבדך בפסת על שלמה ומוסרסו. דאמר רבא הייב ארם לבצוע על שני כברית בשבת מאי מעמסא? לקטו להם משנה בתיב ותנו רבנן ששת ימים תלקטוהו מלמד שלא היה גז. פירש בכל יום הנקרא שבת דחינו שבתה מסליאכא לא יהיה בו הסן. וכין שביי"ם לא היה יוד מן צריך לבצוע על שני כברות שלמים; וכפסת געו הצי האחר שמום שנאמר בו להם עני ובצוע על המצה השלמה והפרוסה. כי"ב רב מנוגא והרי"ף. ורש"י בברכות מ' ביצד סבדין מ' תבל מודים בפסת שמינה פרוסה בתוך שלמה ומצאו שתיין בידו ובצוע או מן השלמה או משהחיה. מאי מעמסא להם עני בתיב וכן כתב הרמב"ם ז"ל. וכתב רב עמרם ורבינו סעריה והרמב"ם למבול המצה בתרוסת. ואכן יודי תמו על זה ואמר איך יתחברו החירות והשעבוד? ויש אומרים כי המעם למבול בתרוסת הוא משום שאין הבעת רשאי לבצוע ער שיביאו לפניו מלח או לפת. ועוד מעם אחר טראמר בנימרא הנומל ירו בסבול ראשון צריך ליטול ירו בסבול שני. הרי שקרא מיבול שני להמצריא. ואחר שאוכל מן המצה לוקח מן החרות שהיא המרוד וטובל בתרוסת ומבדך לאכול סרוד. ואל ישנה בתרוסת מן ויתבטל מעם

הסרוד. ואוכל מסנו כות הוא וכל אחר מהסטובין עמו בלא חסיבה. שאינו זכר לחירות אלא זכר לשעבוד שנאמר בו ויטרוו את תייהת ע"ב אין צריך לאבלי רדך חירות. ואחר שאוכל הסרוד לוקח המצה השלישית ובורך המצה בחרות האוכל. וכתב הרמב"ם למבול אותם בתרוסת ואוכל סתם כות בחסיבה הוא וכל אחר מן הסטובין עמו זכר למקדש בחלל שחיה הלל עושה בן בסקדש. ולא יבדך על אכילתו וכן כתב הרמ"ש. וטובלו בתרוסת שדך היה הלל עושה אוכל מצה וסרוד. וכתב בעל העיסור ויש שמשבילין בתרוסת אבל מנצח שלנו מצה וסרוד כחלל בלא סיבול בחרסת שאוקא מתה מיבול אחר. ויא מצה מסיתה אותו ע"כ. וכן כתב רב עמרם בי אין למבול בתרוסת המצה והחרות של כריכה. ואכן יודיחי תמו ע"ז ואמר אמו הלל לא היה טובל בתרוסת זכר לטיט? — ולמה אוכלים המצה והחרות בכריכה? רתניא במ' ערבי פסחים אסרו עליו על הלל שחיה בורכן ואוכלן בבת אחת. משום שנאמר על מצות וסרודים יאכלוהו. א"ר יוחנן הלוקים עליו חבירו על הלל. רתניא בל לא יצא ידי הובתו אם לא כרכ בבת אחת ואוכלן בדרך שחלל אוכל? ת"ל על מצות וסרודים יאכלוהו אפילו זה בעצמו וזה בעצמו. והשתא דלא איתמר הלבנתא לא בחלל ולא כרננז אנו צריכין לעשות זכר לעשרת חלל וגם אנו צריכין לאכול כל אחר סתם בפני עמדי כרי ולא יבטל מעם סרוד שהיא סבדיהם ומעם מצה שהיא מן התורה. לכך סבדך תחלה לאכול מצה ואוכל ממנה כות. ומבדך לאכול סרוד ואוכל מסנו כות. ואח"כ כורך מצה וסרוד ואוכל משניהם כות. ולא יבדך על אכילתו מפני שכבר מיאל כריסו סתם אין לבדך פעם אחת. ועוד שכבר בידך על כל אחר סתם. בערוך אומר בזמן שבית המקדש קיים היה הלל סבדך במצה לאכול מצה ובסרוד לאכול סרוד ובורך מצה וסרוד ככת אתה כיון ששניהם מן התורה אין זה כמטל את זה. אבל בזמן הזה רמזא דאורייתא שנאמר בערב תאכלו מצות. וסרוד רבנן שנאמר על מצות וסרודים יאכלוהו. בזמן דאיכא פסא אין בזמן דליכא פסא לא. אין לאבלי בבת אחת דתני דריבנן ומבטל דאורייתא. אלא זה בעצמו חת בעצמו ואח"כ אוכלן בבת אחת זכר למקדש. ובין שכבר כרכנו על המצה ועל החרות ואכילה זו לכר בעצמו אין סבדין עליה. וכתב אבן יודיחי הרצה לקיים מצוה זו מן המבחר לא ישיה עד שיעשה הכריכה כחלל כרי שתעלה לו ברכת מצה וסרוד לכריכה הדלל נ"ב. דתא משום דלא איתמר חלבתא לא כמר ולא במר עבדינן לחומרא כתיבתי. הני נמי לענין ברכת צריכין למעבד שיעלה לשניהם. ובשיתח הולין צריך לחזר אבל סול בורך לא היו חפסק. ואח"כ נמשך בסעודתו ואוכל בל צרכ. ובאחרונה אוכל כות מן המצה הפרוסה שתחת הספה

לאפיקומן זכר לפסח שהיה נאכל על השוכע, ואינו טועם כלום אחר אפיקומן כדי שיהיה הפסח לפעודתו וטועם מצה בפיו, וצריך לאכול מצה של אפיקומן קודם הצות, ואם לא, לא יצא ידי חובתו כפסח שאינו נאכל אלא עד הצות, ובתב רבינו יעקב חזקן משום אביו תהאיל ושלשת המצות כמות לשם מצה טוב הוא שחעשה מצה בכל אחת מהן, כיצד על השלמה תחלה, ועל הפרוסה אכול מצה אפיקומן וחשלישית לכריכת, ואם שכה ואכל דבר אחר אפיקומן החר ואוכל ביות שמצת אפיקומן ופוסק לאכול, ואם אין לו אלא שלש מצות לפני הלילות, כתב אבן הירחי כי די לו בהם, כיצד? בשמברך המצתא ולאכול מצה בתען מן הפרוסה בלבד ואוכל, וכריכה של הלל עושה עוד מן הפרוסה ואינו ננע בשלמה כלל, ונשארו לו שתיים לליל שני ויעשה בהן כסדר הזה.

אחר שאכל אפיקומן מחנין לו כוס שלישי ומברך עליו ברכת המזון ושותה כחסיכה הוא וכל אחד מהסוכנין עמו, בין הנוסות הללו אם רצה לשתות שותה, בין שלישי רביעי לא ישתה, ואמרין בירושלמי למח? בשביל שלא יכתב וישכח לגמור את החלל, ומקשה והלא כבר משובח הוא? פי' שישנה כל רצונו כפעודתו, ומתוך יין שבתוך המזון שיהיה משכר, יין שלאחר המזון משכר, וכתב בעל הליכות נדרות והר"ף והרשב"ם ז"ל שאסור לשתות אחר מצה אפיקומן חוץ משני כוסות אחר של ברכה ואחר של חלל, וכן עמא דבר כדי שלא יקבע עצמו על היין ויהיה כאוכל פסח בשתי הכורות, וגם כדי שלא יראה כמטותה, והרב רבינו יונה פי' מעם אחר למנחה זה לפי שהייה כל אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר הנסים שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתתספנו השינה, ואם ישתה שכתב, והבי' אמרין בתוספתא שהייה אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה, וחזו ששינו מעשה ברבי אליעזר ר"י ירשע שהיו מסוכנין בבני ברק וחזו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה, אבל כוס המזון חתיר שיש לו סמך טעם מן הפסוק כנגד והבאתי אתכם, ואם רצה לשתות שים ישתה, ואם שכה ולא אכל מצה אפיקומן עד כסב כידו ונזכר קודם בורא פרי הגפן, כתב אבי תהויה והרא"ש שיסובל ידיו ויברך המצתא ויאכלנה, ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן לא יאכלנה מפני שהיה צריך לברך עד ברכת המזון ולברך בפה ונמצא מוסף על ארבע כוסות, ועוד דקיימא לן בין שלישי רביעי לא ישתה, וכבי האי גונא כדאי הן מצוה שלנו לסמוך עליהן כי כולן שמורות בטעם לישא, ואותה מצה אחרתה שאכל תעלה לו כמכות מצה אפיקומן, ואם חסר שמה לא אכל מצה לכסוף אלא פירות וסיני קטנית שאין זה

מעכב שלא אמרו אלא אין מספרין לאחר הפסח אפיקומן אבל לא אמרו שאם הפסח עשויין פסח שני, ולא עריך אפיקומן מפסח שהיה אינו לזכר לו, וה"ר פרץ כתב אע"פ רבנלמא כפסח שאינו חבא בין דאפיקומן מצוה דרמא רחמנא עלן איכא למיטר אתכא דרממא סמכינן, ולאחר ששותה כוס של ברכת המזון מחנין לו כוס רביעי ונוטר עליו את החלל, ואומר על המצות הקוראים עיבין שיחיו שלשה בדי שיאמר אחר לשנים תודה, ולסדרו מזה שמצוה מן המברך לחזור אחר שלשה בקריאת החלל כדי שיאמר אחר לשנים תודה, וכתב הרא"ש ואם אי אפשר בשלש פסקיו לו אשתו ובנו קמן, והמעם שנחה לומר בתחלה שמוך המתן אל הנגים אשר לא ידעוך וגי' מפני שארבע כוסות אלו הם כנגד ארבע כוסות של פורעניות שעתיד הקב"ה לחשוק את הנגים כמו שאמרנו למעלה, ואנו אוטרים על כוס רביעי לפני הקב"ה כי בוח הטוב אנו משליטין המצוה ומתנה עשה מה שחבכתהנו לשמוך אותן ארבע כוסות של פורעניות על הנגים, ולאחר שנוטר את החלל אומר ברכת חסרי שחוא יחלוק הותם מלך מחולל כחשבות ומברך דרמא פרי הגפן ושותה כחסיכה הוא וכל אחד מן המסוכנין עמו, ואם רצה לשתות כוס חמישי אוטר עליו חלל הגדול שהוא הודו לז' כי טוב כי לעולם חסדו הודו לאליה האלהים וגי' ואומר נשטת כל חי הותם כשתבה עד מלך מחולל כחשבות ומברך עייו, וכן כתב הר"ר יצחק ך' ניות, וד' חיים כהן לא היה הותם בסוף החלל חברכה כי די בחתימה של ישתבה ולמה יהותם שתי פעמים בענין אחר? וכן כתוב בסדר רבינו סעדיה,

ולענין ברכת על הגפן ועל פרי הגפן יש מן הנאותים אוטרים שצריך לברך על כל כוס ובס מאריבעתם על הגפן ועל פרי הגפן, ורבינו האי כתב לא חזי לנא מאן דמברך על הגפן אלא בתר כולחו כסי' כיון דחד מושב נתנו וליכא נמלך בברכה לכסוף סני, והר"ף כתב דבתר תרי כסי קמאי ובתד חזי כסי בתראי מברך על הגפן ועל פרי הגפן, ובעל החשלתה כתב מסתברא שחרי"ף סבירא ליה דיין לפני המזון אינו נוטר יין שבתוך המזון משום שזה לשתות חה לשרות, וכסם שיין שבתוך המזון אינו נוטר יין שלאחר המזון משום שזה לשרות חה לשתות, ואני לא כן קבלתי מאבא מורי אלא יין שבתוך המזון שהוא לשתות וצריך לשתות מלשרות, אבל יין שלפני המזון שהוא לשתות פוסד יין שבתוך המזון שהוא לשרות רחא עדיף לשתות מלשרות, וכן כתב הראב"ד בסס' ברכות, ע"כ תליך אין מברכין על הגפן ועל פרי הגפן אלא בכסוף כולם, וכן עמא דבר,

כתב הרי"ף מאן רבעי לברובי בתרי תלתא
 בתי חיבי עבדי, סברך ברישא כביחיה ואביל כל
 ואי רבעי וסברך ברכת חסוק, וחדר סברך לכל חד
 וחד בביתו ושחו אינתו כסא דקדושא ודאנרתא
 ואכלו ירקי ומצח אינתו לא אבל מידי בתרייתו ושכונ
 לחו למגמר סעודתיהו וסברכי אינתו ברכת חסוק,
 וחדר אויל לביחא אחרינא עבד הכי, וכן לכל ביחא
 :ביחא. אע"ג דברכת הנחנין קי"ל דאינו יכול לברך
 לאחרים אלא א"ב יחנה עמחם, שאני ברכת הלחם
 של מצה וקידוש חיום שחם הובה, הלכך יכול לברך
 לאחרים אף שאינו נחנה, ואיתו ביון דברך ליה
 ברכת המזון לא יפעם מידי בתרייתו דקי"ל אין
 טפסירין אחר הפסתא אפיקומן, ולכסוף אויל לביחיה
 ונמר חיללא שחי כסא דהיללא, ואי כעי לאקדומי
 לחנתו בתי ברישא סברך לחו ולא אבל ולא מעים
 מידי בתרייתו וחדר אויל לביחיה וסקדש, הרשות
 בידו ושפיר דמי, ע"כ. ואם ירעה ינמור חבל בביתו
 ואח"כ ילך לקדש בבתיים האחרים ולא יאכל וישתח
 עמחם, הרשות בידו, ואין לו להתחיל בביתו ולומר
 עד נאל ישראל ולברך המצויא ועל אביחיה מצה ולילך
 אח"כ לשאר בתיים ולחזור לביתו לנמור סעודתו, לפי
 שלא תתיירו לעקור סעודתו ללכת למקום אחר אפילו
 הניח שם זקן או חולה אלא לברך מצה בננו לקראת
 חתן או לקראת כלה, ואין לומר שגם כגון היא מצוה
 להצניא את מי שאינו בקיאים ידי חובתם? לפי
 שמצות חתן וכלה תיא מצוה עוברת לסיבך תתיירו
 לו לעקור סעודתו ולילך לקראתם, אבל להצניא מי
 שאינו בקיאים ידי חובתם אינה מצוה עוברת ויכול
 להצניאם אחר שגמר סעודתו או קודם, וכתב
 בעל העמוד מסתברא ולא מצי סברך בורא

פרי האדמה אשר ירקי ביון דאינו מתעם עמחם,
 שלא אמרו אלא בכברת הלחם של מצה, ותיריך
 למיעבד כרב חסדא דסברך בחזות בורא פרי
 האדמה ולאכול סורר ואביל וכו' מצי למרור
 אביל בלא ברכת, וכתב הרא"ש ולא נתיירא ביון
 דתקנת הכמים היא משום הכירא לחינוקות הוי
 בכברת מצה ויכול להצניאם אע"פ שאינו מתעם,
 ומה שכתב הרי"ף וסברכי אינתו ברכת חסוק
 הרי תקנת ליודעים ברכת חסוק, ואם אינם יודעים
 כתב רב ערסם שאין תקנת להצניאם שאם סברך לחם
 ברכת חסוק תו לא מצי למסתיה כביחיה, והרא"ש
 כתב דאפילו אם אינו יודעים ברכת חסוק יש תקנה
 לחקירותם מלה במלה כקמן שמקרא את החלל
 שענין אתרוי מה שהוא אומד שאין כגון מצניא
 שם שמים לבסלה, וכן כתב הרי"ף ניאות, וחדר
 יעקב בן הרא"ש כתב ואפשר דאף ברכת
 המזון יכול לברך כדי להצניאם כי היכי דברכת
 הלחם של מצה מצניאם ביון שהיא חובה חבי
 נמי ברכת חסוק ביון שחוקטן ארבע בוטות ותקטן אחד
 מהם על ברכת חסוק הוי חובה נ"ב, ואין דבריו נכונים
 בעיני, וראיה מדאמרינן בירושלמי פ' מי שמתו תגיא
 כל מצות שארם ספור טחם מצניא את הרכים ידי
 חובתן חוץ סברכת חסוק, וזה תנינן כל שאינו מתירב
 ברבן אינו מצניא את הרכים ידי חובתם, הא
 אם היה תיבב אפילו אם יצא מצניא? א"ד אילא
 שניא היא ברכת חסוק דתיבב בה ואכלת ושבעת
 מי שאכל הוא סברך, והנבון לעשות כדברי
 הרא"ש.

נשלם סדר יני.